

УДК: 327(470+571):327(4)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

30. 04. 2009.

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 163-182

*Драган Петровић**

СПОЉНА ПОЛИТИКА РУСИЈЕ НА ЕВРОПСКОМ ПРАВЦУ (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА БАЛКАН)

Резиме

Рад се бави основним стратегијским правцима савремене руске политике на свом европском правцу. Русија је у сталном узлету током последње деценије, за разлику од тешке кризе у којој се налазила током деведесетих година 20. века. Као резултат јачања земље, долази и до њене истакнутије позиције у међународним односима, а у овом раду посебно је анализирана политика и позиција земље у Европи, имајући у виду да је Русија светска сила и двоконтинентална земља (евроазијска). Поред примарног интереса који Русија има на простору Заједнице независних држава, она у Европи највише полаже на стратешку сарадњу са Немачком и Француском. Русија има низ сукоба интереса са САД, са којом поред тога има и одређена питања сарадње.

Кључне речи: Русија; европски правац руске политике; успон Русије; сукоб интереса и могућности сарадње са САД; стратешки интереси са Немачком и Француском; балкански правац;

Увод

Савремена Русија (Руска Федерација) је једна од ретких двоконтиненталних држава, која се простире и у Европи (4,6 милиона км кв и око 106 милиона становника) и у Азији (12,5

* Институт за међународну политику и привреду, Београд

милиона км кв и близу 40 милиона становника).¹ Важност европског правца је посебно наглашена у руској цивилизацији, геополитици, како у историјском контексту, тако и у савременим стремљењима, пошто се Русија пре свега сматра делом Европе.²

Савремена Русија је у географском смислу саставни део готово половине европског континента са којим је веома прожета и повезана цивилизацијски, историјски и економски. Нарочито је остатак Европе заинтересован за руске ресурсе, од којих су на првом месту енергенти, посебно нафта и гас, али и многе важне руде метала и неметала, дрво, у перспективи и чиста вода. У социолошком смислу Русија је ближа источноевропским земљама у транзицији, него високоразвијеним државама Западне Европе, где је средња класа врло стабилна – статусно пре свега, економски и политички. У политичком смислу Русија има веома развијене, чак стратешке односе са најважнијим државама ЕУ, па и са самом ЕУ. Комплексност ситуације за званичну Москву можемо видети у чињеници да САД имају огроман утицај на догађаје у Европи, посебно захваљујући НАТО савезу и да Русија и поред, условно речено, солидних односа са званичним Вашингтоном, има и више нерешених питања од велике важности, од којих је на првом месту на европском простору политичка будућност Украјине.

После распада СССР, Руска Федерација је током деведесетих година 20. века, у условима новонасталога монополарног светског поретка у међународним односима и унутрашњег друштвено-политичког процеса транзиције у којима се нашла, покушавала да пронађе своје место у европској и светској политици. У том периоду два председничка мандата Бориса Јељцина и низа изазова у којима се нашла, пре све-

- 1 А. Л. Чепалыга, Г. И. Чепалыга, *Регионы России*, Справочник, Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», Москва, 2004.
- 2 О пресудном утицају европског опредељења и идентитета Русије, видети у Драган Петровић, «Русија и Европа» (I), Свеске, број 78, октобар 2005, Мали Немо, Панчево, стр. 153-167. и «Русија и Европа» (II), Свеске, број 79, јануар 2006, Мали Немо, Панчево, стр. 187-197; а о геополитичком историјском контексту руске позиције у Европи од истог аутора *Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад, 2007, поднаслов «Геополитички и историјски контекст руске позиције на континентима на којима се распростирала», и у оквиру њега део «Русија и Европа», стр. 161-172.

га у свом транзиционом покушају (пре)наглог преласка из социјалистичко-планског у неолиберални капиталистички друштвено-економски поредак, долази до битног слабљења земље и до озбиљног умањења њеног значаја у међународним односима. Међутим, од краја 1999. године, и доласка на власт Владимира Путина, прво као премијера, потом од 31. децембра 1999. као вршиоца дужности председника, а од марта 2000. и као изабраног председника Русије, долази до битног преокрета и јачања земље и на унутрашњем и на спољнополитичком плану. У овом раду ћемо посебну пажњу посветити позицији Русије у европском окружењу и њеној европској политици. Свеукупно јачање Русије у последњој деценији, те настављање и чак повећавање притисака политике САД ка дубини Евроазије условили су промену политике званичне Москве према Америци и НАТО-у, чија би метафоричка вододелница могао бити наступ бившег председника (сада премијера) Владимира Путина на међународној конференцији у Минхену фебруара 2007. године.

Координате спољне политике савремене Русије

У спољнополитичкој равни позиција Русије је условљена:

- а) Системом савеза који Русија има на подручју Евроазије. Ради се о државној унији коју има са Белорусијом, Заједници независних држава, Заједничком економском простору и Шангајском споразуму. Државна унија са Белорусијом, није још у пракси заживела у потпуности, али без обзира на одређене политичке разлике које постоје између два руководства (Русије и Белорусије), ситуација је таква да су обе земље повезане вишеструко, и да развијају и заједничку одбрану у односу на треће земље, поред веома тесне, економске, културне и друге сарадње (боље речено интеграције). Становништво Белорусије и близу половине становништва Украјине има поред, евентуално, свог ужег националног и шире проруско, а један део и руско национално одређење. Заједница независних држава још увек функционише на један,

углавном успешан начин, док је Заједнички економски простор још увек недовршен, а због неодлучног става Украјине по степену интеграције и делом неизвестан савез. Најзад, Шангајски споразум, захваљујући свом јачању последњих неколико година и на војну димензију, представља важан фактор који даје извесну сигурност Русији, да ширење америчког утицаја и НАТО савеза неће моћи да пређе у дубину Азије. Постоји и савез ОТБОК, који чине поред Русије и земаља средње Азије ЗНД, још и Белорусија и Јерменија. Русија, поред наведеног система државних унија и савеза, има и специјалне односе и билатералну сарадњу стратешког нивоа са низом земаља и влада у свету, почевши од Сирије, преко Венецуеле, Хондураса, Кубе и др.

- б) Условно гледано, благонаклоним односом Русије према ЕУ, а нарочито према неким њеним земљама, попут Немачке, Француске и др. Овај однос према ЕУ, нарочито неким њеним новијим чланицама на Истоку, може да се, такође, условно гледано, делом релативизује после инсталирања ракетног штита у Пољској и радарског система у Чешкој, али и ови потези су везани пре свега за односе Русије према САД. Насупрот томе стратешки интереси између Русије са Немачком и Француском (у знатно мањој мери и са Италијом и Шпанијом) су чврсти и за све ове силе веома важни.
- в) Сложеним односима према САД, који поред низа међусобно испреплетених интереса, последњих година све директније улазе у суптилан сукоб по више важних питања. У том контексту у држању Русије, важну прекретницу представља Путинов говор у Минхену почетком 2007. године, који је наговестио озбиљније супротстављање Русије Америци, по низу важних питања где постоји сукоб интереса. И поред тога, сукоб интереса са САД није дефинитивно прерастао у општи сукоб између две државе, већ се и даље ради о моћним партнерима који на глобалној

сцени одмеравају однос снага, али у исто време и сарађују по низу важних питања.³

- г) Сложеним односом са Кином, који је превасходно савезнички, пре свега у односу на америчку политику и НАТО. С друге стране, потенцијалне супротности између Русије и Кине остају, највише у виду руске опрезности у односу на свог југоисточног суседа. Тако у односу на велика пространства слабо настањеног источног Сибира и Далеког истока, налази се густо настањена Кина.⁴ Руско-кинески војно-политички савез, иначе дефанзивног карактера, највише изражен кроз Шангајски уговор (савез, алијансу), као и уска сарадња Русије са централноазијским земљама постсовјетског простора (ЗНД, Шангајски савез, ОДБОК), чине званичну Москву сигурнијом на азијском простору у односу на САД и НАТО, и даје јој већу маневарску позицију за европски правац.

Наведеној групи фактора, као најновије моменте можемо придодати још два важна међународна догађаја у последњих неколико месеци. Први је успешна акција руских оружаних снага августа 2008. године у Закавказју, што је резултирало осујећењем војног покушаја грузијских власти на челу са председником Сакашвилијем, да муњевитом акцијом поврати субјективитет над отцепљеним републикама Јужном Осетијом и Абхазијом. Напротив, после тога званична Москва је и *de iure* ове земље признала као независне. Овај догађај се не може посматрати само регионално, већ и као општа спремност и способност званичне Москве да заштити своје највиталније интересе на постсовјетском простору, али по потреби и у ширем макрорегиону Евроазије.⁵

3 У тренуцима када предајемо овај рад, вест о победи Барака Обаме на председничким изборима у САД би могла да буде повољна околност за поправљање међусобних односа САД и Русије, а евентуално чак и предиспозиција за побољшавање опште политичке ситуације у свету.

4 Овде морамо додати да су ове супротности ипак нешто мекше, пошто су граничне области Кине према Русији слабије насељене од централне Кине. Ради се о северним подручјима Манџурије и о Унутрашњој Моноголији, те о делу Синкјанга. Насупрот томе, уз саму кинеску границу су најјужније руске области источног Сибира (Бајкалска област) и Далеког истока (Приморје и Поамурје) нешто више настањене од осталих делова источног Сибира и Далеког истока.

5 Овај скорашњи војно-политички сукоб описан је и анализиран у научној

Друго је велика економска криза, која је захватила пре свега САД, а у мањој мери и земље ЕУ, па и неке друге континенте (превасходно тзв. Запад у ширем смислу). Како су колосалне светске државе попут Кине, Индије, па и Русије, Бразила ван епицентра ове економске деструкције са још укупно несагледивим последицама, за очекивати је измену геополитичког односа снага, чак и у краћем року, изазваног слабљењем економске моћи пре свега САД и Британије. У овом тренутку, док је криза још у развоју, тешко је проценити укупне ефекте ових промена, али је јасно да је америчка моћ доживела свој озбиљан и идеолошки и практични ударац.⁶ Наведеним факторима ширег значаја можемо у краћем року, као драгоцен за руску спољну политику, додати и моменат пада владе «нارانцасте коалиције» у Украјини, расписивање нових избора за децембар 2008. Дошло је до видљиве напуклине у даљем потенцијалном савезу Виктора Јушченка и Јулије Тимошенко, где се Тимошенкова приближила проруском блоку у земљи.

Када је реч о приоритетима руске политике у Европи, издвојили бисмо следеће. Прво, то је заштита територијалног интегритета Русије на њеном европском подручју, као и територијални интегритет руских савезника, пре свега Белорусије, која је у државној унији са Русијом. Када је у питању Украјина, ту је најважнији руски интерес да она не уђе у НАТО, као и да остане у саставу интегративних процеса на пост-совјетском простору, у чијем је центру Русија, попут ЗНД и Заједничког економског простора. У случају одступања од ових приоритетних руских циљева у Украјини, алтернатива је одустајање од тежњи посматрања Украјине као јединствене целине и прелазак на заштиту руских интереса у делу земље, односно у њеној југоисточној половини, где преовла-

монографији Драган Петровић, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј – Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду – Београд, Нови Сад, 2008, део о Грузији стр. 71-99, посебно «Војни сукоби Грузије са Јужном Осетијом, Абхазијом током лета 2008. године, са краткотрајним ратним дејствима и са Русијом у првој половини августа», стр. 91-99.

6 Идеолошки удар би се могао исказати у кризи доминације неолибералних постулата економске доктрине сублимиране у тзв. «Вашингтонском споразуму»; Практични удар би се могао огледати у енормним финансијским губицима пре свега САД и Британије, али у мањој мери и многих других држава света, укључујући индиректно и саму Русију.

дава руско и руско језичко становништво.⁷ Иако се важност Украјине не може мерити ни са једним другим простором за Русију (ван сопственог територијалног интегритета, Белорусије и северног Казахстана), постоји одређена сличност са позицијом Грузије у непосредној прошлости.

Наиме, Русија је чинила доста да задржи Грузију, као традиционално културно-цивилизацијски и историјски земљу своје орбите. Међутим, после «револуције ружа» и доласка Сакашвилија на власт, у званичној Москви су постајали све више свесни да је у средњем року тешко поново окренути Грузију ка свом пресудном утицају. У том правцу су кључни догађаји били немогућност грузијске опозиције да уздрма Сакашвилијев (недемократски) режим који је издашно помаган од САД, при чему су важни догађаји били победа Сакашвилија на ванредним председничким изборима јануара 2008. и победа његове странке на ванредним парламентарним изборима маја 2008, са двотрећинском већином довољном за измену Устава; потом изгласавање на референдуму јануара 2008, са близу 70 % изашлих гласача у прилог „за“, права на улазак Грузије у НАТО; наговештена спремност политичког вођства Грузије да у скорој будућности изађе из ЗНД; преурањено напуштање од стране оружаних снага Русије војних база у јужном делу Грузије и према граници са Јерменијом услед притисака грузијске стране већ до 1. децембра 2007, а не до 1. јануара 2009, на шта су међународним уговором имале право. Дакле, у таквом сплету околности у политичком вођству Русије је постепено сазревала спремност да је Грузија у кратком, па и средњем року, све док је Сакашвили на власти, ван орбите пресудног утицаја Москве и под доминантним утицајем САД и НАТО. Стога је одлучено да се подржавају Абхазија и Јужна Осетија у својој суверености, што је након изненадне оружане агресије Сакашвилијевог режима почетком августа 2008. и тешког пораза од руских

7 Поред наведених приоритета у виду територијалног интегритета своје територије и на европском правцу територије Белорусије и Украјине (преваходно југоисточне половине земље која је већински настањена руским и рускојезичким украјинским становништвом), на простору Азије само још територија северног Казахстана (која је, такође, већински настањена руским и рускојезичким словенским становништвом), има тако огромну важност за руски национални интерес, због чега би Русија и била потенцијално спремна да уђе и у ратни сукоб већих размера.

снага, материјализовано признавањем независности ове две закавказске земље.

У том правцу постоји само донекле сличност са Украјином, уз напомену да је питање Украјине круцијално важно за руске интересе на европском правцу и да је у том питању суптилност политике далеко израженија. Међутим, у крајњој линији, приликом екстремних потеза супротне стране (чији је представник у Украјини проамерички оријентисани председник Виктор Јушченко), која би резултирала директним покушајем увлачења Украјине у НАТО, уз било какво институционално и демократско залеђе у виду већинске подршке власти или становништва таквој опцији, то би резултирало променом стратегијског циља Русије, досадашњег одржавања *statusa quo* и прелазак на солуције институционалне поделе земље (федерализација, аутономије или чак распад земље).

Руски интереси у Украјини су исказани у снази политичке организације проруских странака, пре свега Партије региона на челу са Виктором Јануковичем, која је појединачно убедљиво најјача странка у земљи. Поред ње, ту су комунисти Украјине који редовно прелазе цензус и улазе у парламент (Врховну раду), као и још две важне странке које повремено постају парламентарне. То се, пре свега, односи на социјалисте окупљене око Мороза и странку блока Литвина, која је тренутно у парламенту на основу резултата избора од септембра 2007. У Украјини је дошло до великог процепа у «норанџастој коалицији», пошто Блок Јулије Тимошенко и његова лидерка не подржавају као приоритетан циљ улазак у НАТО, што је суштински циљ странке председника републике Виктора Јушченка, Наша Украјина. Јулија Тимошенко је за улазак Украјине у ЕУ, као и одржавање целовитости земље сарадњом и са источноукрајинским странкама и уважавањем бар минимума интереса ове половине земље.

Када је у питању Белорусија, руски интерес је задржавање и продубљивање заједничке државне уније са Минском, где је председник Лукашенко само једно од решења (свакако не и идеално), кад је у питању партнер у врху белоруске власти. Ситуација у Белорусији је за руске интересе доста повољна јер је белоруски народ, сем пољске националне мањине (која броји 5 до 6 % становништва), огромном већином

за јединство са Русијом. Белорусија је економски зависна од Русије, пошто је упућена на увоз од ње практично свих важних ресурса (енергената и руда метала и неметала). С друге стране, белоруска индустријска производња проналази место на великом руском тржишту за своје производе, који би се тешко пласирали на Западу.

Русија у Закавказју може да рачуна на традиционално пријатељство са Јерменијом и на утицај у Азербејџану. Односи са Ираном су традиционално добри, нарочито имајући у виду да званични Техеран управо у Шангајском савезу види потенцијалну помоћ од своје угрожености пред Америком.⁸ Историјски лоши односи Русије са Турском су последњих година у узлазном тренду. Руска дипломатија је успела да против Сакашвилијевог режима у Грузији добије подршку свих грузијских суседа, који имају своје мањине у граничним грузијским областима. То би, с друге стране, могло да утиче да и у самој Грузији већински сазре свест да проамеричка опција и фронтални сукоб са великим суседом Русијом садашњег режима нити је историјски и културно-цивилизацијски утемељен, нити доноси предност земљи. То би могло да утиче на промену режима у Тбилисију у средњем и дугом року, на шта се рачуна у руској политици на Кавказу.⁹ Овоме треба додати да је северни Кавказ практично једина територија Русије у европском делу земље где већински не доминира руско етничко становништво, већ различити народи, углавном исламске вероисповести, па је ово потенцијално рањива област земље. Међутим, сем делом Чечена, за сада они нису постављали питање своје лојалности Русији. Олакшавајућа околност дугорочно за централне власти у земљи је и чи-

8 У традиционалном сукобу са Турском која рачуна и на свој утицај међу туркофонским народима Кавказа и средње Азије, званична Москва управо са шиитским Ираном има стратешки савез.

9 У овај рад о европском правцу Русије укључили смо и Закавказје иако оно физичкогеографски *de iure* не припада Европи, али *de facto* тежи, па су ове три земље (Грузија, Јерменија и Азербејџан), као рецимо и Турска, укључене у ОЕБС и друге облике европских организација и институција, (рецимо у спортским такмичењима и сл.). Због важности и испреплетаности интереса Русије на Закавказју са њеном укупном европском политиком, нарочито у Украјини и црноморском правцу, посебно после догађаја августа 2008. сматрали смо ово важним за разумевање политике и позиције Русије на читавом европском правцу.

њеница да су ово малолудни народи и пореклом углавном разнородни, где је верски чинилац често једини заједнички фактор међу њима.¹⁰

У Европи је, дакле, за Русију најважнији простор Заједнице независних држава, где је још и Молдавија, поред већ споменутих држава. Придњестровска област, која је историјско-етнички словенска, одвојила се од Молдавије и тангира Русији. Овде је важно напоменути да је југоисточна половина Украјине, која је иначе проруска, географски повезана са Придњестровском облашћу. Сама Молдавија, која припада румунском националном кругу, задржава чланство у Заједници независних држава, поред тога што је само пасиван члан ГУАМ. Дакле, у руским плановима Молдавија се посматра у оквиру јаког руског утицаја, а алтернатива је, или чак паралелни план о издвајању Придњестровља у територију која је директно под руском контролом захваљујући етничко-историјском карактеру ове области. Коначна државна композиција Украјине и Молдавије, укључујући и евентуалне аутономије, федеративни систем и сл. није још до краја завршена и зависи од низа унутрашњополитичких, као и међународних околности.

По питању Балтика и Скандинавије Русија је веома заинтересована, будући да се ради о њеном суседству. Три балтичке републике бившег СССР Естонија, Летонија и Литванија су својим учлањивањем у ЕУ и посебно у НАТО, као и захваљујући укупном односу да остану ван интегративних процеса на постсовјетском простору у чијем је центру Русија, опредељене начелно за супротну политику од свог великог источног суседа. Најјаче оружје Русије у односу на њих је њихова економска заинтересованост за руске енергенте и друге важне ресурсе, као и бројна руска етничка и рускојезичка мањина, нарочито у Летонији (близу 40 %) и Естонији (близу 35 %), док је нешто мања у Литванији (око 12 %). У односу на Скандинавију Русија има традиционално коректне суседске односе са практично свим земљама овог региона, иако су неке од њих чланови и НАТО савеза (Норвешка и Данска). Мирољубива политика скандинавских држава,

¹⁰ Међутим, и ту постоје поједине разлике, пошто поред најбројнијих сунита међу муслиманима овог дела Русије један мањи део припада шиитима.

њихов висок економски стандард и цивилизацијски ниво, којима географски посматрано руски северозападни регион представља важног суседа, чине низ предности за развој живе сарадње у трговинском, саобраћајном и туристичком домену.

У односу на Европску унију, Русија развија стратешки и интересно добре односе. Када су у питању појединачне државе, Русија има још боље односе са најважнијим континенталним силама, попут Немачке и Француске. Русија има дугорочан и стратешки интерес зближавања и стратешког партнерства са ове две моћне континенталне европске силе, и њиховог удаљавања од англо-америчке (посебно америчке) политике. Француска се, извесно, тренутно одвојила од своје уобичајене матрице односа са великим силама, захваљујући политици коју намеће Никола Саркози, а у дипломатији подржава министар спољних послова Бернар Кушнер. У Немачкој је далеко мањи отклон, који сада, у односу на политику бившег канцелара Герхарда Шредера, према Русији води Ангела Меркел.

Немачка је економски и демографски најјача европска земља ван Русије. Она заузима важан геополитички положај у средишњем делу европске низије, са веома повољним копненим и морским комуникацијама са земљама постсовјетског простора. У геополитичком смислу Немачка и Русија имају низ подударних интереса¹¹, што има и своје историјско залеђе.¹² Нарочито је велика заинтересованост Немачке за увоз енергената и других сировина и полупроизвода из Русије, а и Русији је Немачка највећи спољнотрговински партнер.

Француска је земља, која је традиционално у добрим односима са Русијом. Од Антанте крајем 19. и почетком 20. века, чија је окосница био руско-француски савез, преко међуратног војнополитичког пакта између Француске и СССР 1935. (коме нису могли да буду препреке ни идеолошке разлике), до Де Голове визије Европе «од Атлантика до Урала»,

11 Кисинџер, тврди да је «ноћна мора Америке у Европи савез између Русије и Немачке», видети у Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, II књига, Верзалпрес, Београд, 1997.

12 Русија и Прусија, као и немачке земље у целини, су све до Првог светског рата имале, историјски посматрано, савезничке односе. Чак и сукоб у Првом светском рату је настао индиректно, преко њихове повезаности са системом савеза у Антанти, односно Централним силама.

преко Саркозијевог предлога о заједничком европском економском простору у који би спадала и Русија заједно са ЕУ, званични (и незванични) Париз је увек у Русији видео свог могућег савезника или макар изузетно важног потенцијалног стратешког сарадника.

У структури политичких странака у Немачкој и Француској постоји различито опредељење како према САД, тако и према Русији. У Немачкој је левица (социјалдемократи) мање наклоњена САД, а има више разумевања према Русији (пример бивши канцелар Герхард Шредер). Насупрот томе, десница задржава коректне и чак пријатељске односе према Русији, али је више окренута ка САД, чему најбољи пример даје садашња канцеларка Ангела Меркел. У Француској су деголисти, који су последњих деценија најчешће на власти, пуни неповерења према САД и остварују коректан однос према Русији, али је велики изузетак садашњи председник Републике Никола Саркози. Изразита десница у оквиру Народног фронта је сличних политичких позиција према великим силама као и деголисти, а левица је подељена, али ипак већински, приближно као и десница, опредељена по наведеном питању.¹³ Дакле, САД немају значајне политичке пријатеље у лепези најважнијих странака у Француској, где је актуелни председник Саркози сензационални изузетак. Русија има подршку различитих политичких групација, а најмање јој је наклоњен мондијалистички део друштва, без обзира да ли се ради о сорошевској «левици» или неолибералној «десници».

Државе Вишеградске групе су, фактички, бивше чланице Варшавског уговора и СЕВ, које су сада чланице ЕУ и НАТО. Са неким од њих, попут Пољске, Русија има традиционално лошије односе, што може доћи до изражаја после формирања Ракетног штита. Најбоље односе Русија у овом региону има са Словачком. Односи са Чешком, и поред извесног неспоразума који ће вероватно настати између две земље, пошто се у оквиру концепта Ракетног штита у Чешкој налази његов радарски систем, имају традицију, па и перспективу добрих односа.

13 Такође и последњих година француски политичар у успону на домаћој политичкој сцени, центриста Франсоа Бајро, је на сличним политичким позицијама када је у питању однос према САД и мондијализму (критички) и према Русији (углавном благонаклон са извесним критикама према још не оствареном степену демократског поретка).

Русија од других држава Европе има нешто наглашенији интерес према Италији, па и Шпанији, као већим земљама ЕУ (многи их поред Француске и Немачке сврставају и у Стару Европу).

Традиционално лошије односе, пуне сукоба стратешких интереса, званична Москва има у званичном Лондону. Ти односи осцилирају од подношљивих, прожетих извесним међуинтересима, до отворено нетрпељивих, прожетих сукобима. Британија је највећи савезник САД у Европи, и кроз руско-енглеске односе често можемо посматрати само нијансе укупних руско-америчких односа.

Када је у питању однос према НАТО савезу, у којем највише доминира утицај САД, Русија начелно има двоструки стандард. С једне стране, уважава овај најмоћнији војни савез у свету и са њим има институционално развијен облик сарадње. С друге стране, ширење алијансе на Исток не посматра се са одушевљењем у Русији и томе су углавном сасгласни и позиција и опозиција. Русија после распуштања ВУ не сматра неопходним опстанак НАТО у Европи, а поготово не његово ширење на Исток. Евентуално поспешивање развоја самосталних европских оружаних снага са симпатијама би се посматрало у Русији (и Белорусији). Диференцијална тачка преко које би Русија тешко могла да пређе је евентуално укључивање Украјине у НАТО.

Дакле, гледано стратешки у односу на читав остатак Европе (ван Русије и држава ЗНД), руски главни интерес је да успостави што квалитетнију сарадњу како са ЕУ као целином, а посебно са њеним најважнијим силама Немачком и Француском, те да избегне америчку геополитичку замку. Америчка политика у Европи је да осујети приближавање између Русије и најважнијих континенталних европских сила Немачке и Француске (то је тежи део плана) и (или) да направи дистанцу између ЕУ и руске политике. Најзад, као последњи адут постоји покушај да се у Источној Европи, нарочито у земљама које имају лошије историјско искуство са Русима (Пољска, балтичке републике Естонија, Летонија, Литванија и потенцијално и неке друге), успоставе проамерички режими, који би направили расцеп између «Старе Европе» и Русије, где би се уклонила америчка политика. Балкан је такође обухваћен таквим плановима, где се посебно

но рачуна на оне народе и земље са карактеристичном русофобијом, али по могућности и дистанцом у односу на Француску и Немачку, те окренутост англосаксонској политици. То су Албанци, босански Муслимани и муслимани у целини, док се зазире од Бугара и посебно Срба, јер су то народи са јаким проруским елементима (по Броделовим елементима дугог и средњег трајања – односно геополитичким и цивилизацијско-историјским елементима). За ове народе делом је матрица Грчка¹⁴, а делом и по потреби «политика штапа», те у случају Срба територијалне декомпозиције и сталног притиска ка њиховом слабљењу и потчињености.

У својој политици у Европи, Русија се примарно ослања на економску димензију, односно на трговинску размену и финансијска улагања. Њени најважнији спољнотрговински партнери су Немачка, Украјина и Белорусија са по 7 до 9 % партиципације у руском извозу. Посебно значајан фактор су енергенти, нарочито нафта и гас. Цефововоди (нафтоводи и гасоводи) су значајни, пошто се њихова мрежа стално догра-

14 Грчка је земља која је, управо по Броделовим елементима дугог и средњег трајања, цивилизацијски и историјски повезана са Русијом, уз неколико специфичних елемената који овај фактор могу релативизовати. Прво, Грчка је једина земља на Балкану у чијем случају су Енглези, макар делом, одустали од своје политике у источном питању. Енглеска политика у источном питању је директно супротна етичким начелима ове земље у новом веку, а то су елементи модернизације и инсистирање на људским правима и слободама. Супротно томе, Британија је у Источном питању подржавала конзервирање турске власти на Балкану и Блиском истоку, супротно ослободилачким тежњама поробљених хришћанских народа и нецивилизацијском положају у којем су се налазили од стране суровог отоманског режима. Друго, Грчка има бројну дијаспору у САД, па и неким другим западним земљама, која је финансијски утицајна, и треће, управо чланство Грчке (као и Турске) у НАТО пакту је важна гаранција да неће доћи до директног грчко-турског оружаног сукоба, у којем је Грчка демографски и просторно далеко мања земља. Најзад историјски гледано, у грађанском рату 1945-1947. левица у Грчкој је побеђена, чиме је уз помоћ Британије и САД тада успостављен прозападни режим, па је Грчка следећих деценија постала члан НАТО и ЕУ. Захваљујући чланству у ЕУ, Грчка је током последњих неколико деценија остварила убрзање економског развоја. Овоме треба додати да је грчки васељенски патријарх у Цариграду (Грчка у Атини има свог патријарха) традиционално још од периода Византије први међу једнаким у православној хијерархији (*de iure*), и да управо у руском патријарху има ривала (*de facto*) за стварног предводника православних хришћана. Поред свега наведеног, грчка политика сасвим озбиљно рачуна на подршку Русије у низу својих спољнopolитичких питања и поред чињенице да је званична Атина у НАТО и ЕУ.

ђује и обнавља. Русија је енергетска велесила, и то је важно средство у њеној спољној политици.

Политика Русије према Балкану је таква да се поред економског интереса у виду спољнотрговинске сарадње и привредних улагања, више него у неким другим деловима Европе, може рачунати и на историјске и културно-цивилизацијске везе. То се нарочито односи на словенске и православне народе овог великог полуострва. Ван тих обележја су само Албанци и мали део територије европске Турске. Нарочито су интензивни и квалитетни руски историјски и цивилизацијски односи и везе са Србима (и Црногорцима), Бугарима, Македонцима, Грцима, а тек нешто на нижем ступњу и са Румунима, па и Хрватима, Словенцима и различитим групама словенских муслимана (Бошњаци, бугарски Помаци и др.). Русија изградњом гасовода Јужни ток повећава свој утицај на Балкан, а такође и улагањем низа капиталних финансијских улагања (НИС у Србији, Алуминијумски комбинат и железара у Црној Гори, рафинерија нафте у Босанском Броду – Република Српска), што представља вероватно само увертиру за озбиљнији продор руског капитала на ове просторе.

Перспективе главних координатних праваца руске политике у Европи

Уколико бисмо се усудили да дамо неке главне смернице предвиђања даљње руске политике у Европи (европском правцу), оне би се могле свести на следеће.

- Задржавање непосредног и пресудног утицаја на пост-совјетском простору, и постепено укључивање поред Белорусије и саме Украјине (алтернатива је југоисточна половина земље) у свој директни културно-економски, а временом и војно-политички простор.

- Смањивање, на сваки могући начин утицаја САД (по могућности и Велике Британије) у Европи, као и опште смањење значаја НАТО, и заустављање његовог ширења на Исток. Ракетни штит је велика претња за руске интересе у том правцу. Наведени политички однос ће се одвијати вероватно «испод жита», дакле у условно мирној комуникацији ових сила, али је могуће да парцијално дође и до повремених инциденталних и индиректних сукоба интереса сила (попут

афера Литвиненка, својевремено нарандасте револуције у Украјини, најновијег сукоба у Закавказју и сл.).

- Формирање што тешњих и квалитетнијих облика стратешке сарадње и пријатељства са Немачком и Француском, те поздрављање сваког облика дистанце ових европских сила у односу на САД (у мањој мери и на Британију). Нарочито би се у Русији благонаклоно гледало на јачање сваког облика самосталних европских оружаних снага и безбедности ван НАТО, где би природно управо Немачка и Француска имале доминантну улогу.

- Коришћење економске снаге Русије, нарочито енергетика и система ценовода у Европи за своје политичке циљеве и пенетрацију утицаја. После велике економске и финансијске кризе у САД и делу Запада, реално је очекивати даље јачање руске економске моћи у Европи и свету. Главна карта у будућности у односима са европским земљама сваке владе у Москви је обиље драгоцених и квалитетних ресурса које Русија има и који су преко потребни Европи за свој даљи привредни развој. Стога је њихов увоз из Русије за европске земље често најповољнији, најјефтинији, најближи и најлогичнији. Ово је и највећа препрека у досадашњој суптилној америчкој политици одвајања интереса европских земаља и ЕУ од Русије и ЗНД.

- Однос Русије са ЕУ је комплексан и изгледа још непрофилисан до краја, имајући у обзир да и сам коначан профил ЕУ није завршен, а њена укупна судбина можда чак и неизвесна. У оној мери у којој је ЕУ независан и изграђен субјекат ван политике САД и НАТО, биће свакако позитивно прихваћено у званичној Москви. Са друге стране, бирократизована структура ЕУ у Бриселу, ван стварних интереса и контроле својих чланица, нарочито оних највећих попут Немачке и Француске, не би била ни као модел прихваћена са симпатијама у Русији. Отуда ће званична Москва најрадије форсирати билатералну сарадњу са силама попут Немачке, Француске, Италије, Шпаније, изграђујући са њима стратешку сарадњу, а паралелно покушавати да са ЕУ као целином одржава добре односе и потписујући (повољне) уговоре о међусобној сарадњи.

- На простору Балтичких држава, као једином делу постсовјетског простора ван интегративних међудржавних процеса у чијем је центру Русија, користити бројну руску

и рускојезичку словенску мањину (која је реално посматрано добрим делом угрожена у својим правима по европским стандардима, иако су Естонија, Летонија и Литваника чланице ЕУ и као такве изложене критици органа ЕУ по том питању), као и економске могућности за остваривање својих интереса.

- На простору Балкана могуће је да дође и до продубљивања сукоба интереса Русије са англоамеричком политиком. Питање Косова још није завршено, а Русија има снажне цивилизацијско-историјске везе са већином народа Балкана (сем делимично Словеније и Хрватске, као и муслиманских народносних група полуострва). Вероватно је повећавање економског утицаја Русије на Балкану у целини, али и покушаји директнијег повезивања са већином балканских држава, при чему би једна од важних препрека била њихово чланство у НАТО пакту. Даља позиција Украјине је такође веома важна за укупну геополитичку позицију руских интереса и политике на Балкану.

- Тешко је предвидљиво, колико ће Русија гледати са симпатијама на даљи вероватни пораст утицаја Кине у Европи (превасходно економски), имајући у виду да је са њом већ развила Шангајски војно-политички савез чија је сфера деловања превасходно Азија. Начелно, ради се о две силе у систему савеза, превасходно против ширења утицаја САД и НАТО у дубину Евроазије, али није до краја јасно колико у ствари и сама Русија зазире од свог демографски, а све више и економски супермоћног суседа. Са друге стране, јасно је да и попут Индије, сама Кина превасходно развија свој геополитички интерес на Азију и себи најближе регионе, па да за њу сама Европа нема примарни значај.

- Поред свих потенцијалних разлика коју Русија има и може имати са политиком и владама САД, Британије и под њиховим утицајем потенцијално другим земаља у самој Европи, званична Москва ће са овим силама задржати сарадњу по питању:

- очувања светског мира.
- неширења нуклеарног оружја и поштовања међусобних конвенција о његовом ограничавању код постојећих нуклеарних сила.

- борбе против међународног тероризма, нарочито опасности да у њихове руке доспе оружје за масовно убијање.
- еколошког угрожавања планете и заштите животне средине.
- економској сарадњи, обостраног интереса.
- сарадње и међусобним уступцима у оквиру великих међународних организација у којима имају заједничко чланство, попут ОУН, нарочито СБ, потом самитима Е 8 и других.

Литература

- *Этноконфессиональные прудессы в Беларуси и формирование патриотизма*, Национална академия наук Беларусии, Институт философии, ИООО «Право и экономика», Минск, 2004;
- Жилцов С. С., *Неоконченнаа пьеса для оранжевой Украины*, Международные отношения, Москва, 2005;
- Кегли Чарлс В. Виткоф и Јудин Р., *Светска политика, Тренд и трансформација*, Центар за студије ЈЕ, ФПН и Дипломатска академија, Београд, 2004.
- Лушков Јуриј, *Буђење Русије*, Фиип Вишњић, Београд, 2008;
- Медведев Рој, *Путин, повратак Русије*, Компанија Новости, Београд, 2007.
- Monbrial de Thierry, *Quense ans qui boulevarserent le monde*, Dunod, Paris, 2003;
- Нарочницка Наталија, *Русија и Руси у светској политици*, Српска књижевна задруга, Београд, 2008.
- Петровић Драган, *Русија на почетку XXI века - геополитичка анализа*, Прометеј, Нови Сад и Институт за политичке студије, Београд, Нови Сад 2007;
- Петровић Драган, *Геополитика постсовјетског простора*, Прометеј, Нови Сад и Институт за међународну политику и привреду, Београд, Нови Сад, 2008;
- Soljsenitsyne Alexandre, *Le problème russe à la fin du XX siècle*, Fayard, Paris 1994;
- Фуше Мишел, *Европска република*, Стубови културе, Београд, 2001.

Драган Петрович
ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА РОССИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ
НАПРАВЛЕНИИ Ис особым вниманием к Балканам

Резюме

Автор рассматривает основные стратегические направления современной российской политики в отношении Европы. В отличие от тяжелого кризиса, в котором Россия находилась на протяжении 90х г.г. XX в., в течении последнего десятилетия эта страна постоянно находится на взлете своего развития. В результате усиления государства сегодня Россия играет важную роль в развитии международных отношений. Настоящая работа посвящена особому анализу позиции и политики России в Европе, принимая во внимание тот факт, что Россия – двухконтинентальное евразийское государство. Помимо первичных интересов, которые Россия имеет на территории СНГ, в Европе Россия придает особое значение стратегическому сотрудничеству с Германией и Францией. Россия имела достаточно много ситуаций столкновения собственных интересов с интересами США. И тем не менее, Россия продолжает сотрудничать с США в определенных сферах.

Ключевые слова: Россия, европейское направление российской политики, взлет России, столкновение интересов и возможности сотрудничества с США, общие стратегические интересы с Германией и Францией, балканское направление.

